DAVID MITRANY, *TEORIA FUNCȚIONALĂ A POLITCII* ȘI *UN SISTEM DE PACE OPERATIV*

Autor: Adrian-Ionuț Bogdan | 30 septembrie 2026

Există cărți care sunt recitite pentru că evoluția lumii s-a apropiat în traiectoria sa de predicțiile expuse în paginile lor și există altele care devin din nou interesante tocmai pentru că lumea pare să se îndepărteze de ceea ce propuneau la momentele respective. Cele două volume din moștenirea academică ale lui David Mitrany publicate în limba română în anul 2023, **Teoria funcțională a politicii** și **Un sistem de pace operativ**, aparțin, într-o anumită măsură, ambelor categorii. Interdependența economică, instituțiile internaționale, administrarea transnațională a unor probleme tehnice și proliferarea unor forme de cooperare care traversează frontierele statelor par să confirme o parte importantă din intuițiile lui Mitrany. În același timp, revenirea războiului de mare intensitate în Europa, competiția dintre marile puteri, revalorizarea frontierelor și a suveranității și utilizarea interdependențelor economice ca instrumente de presiune obligă cititorul contemporan să se întrebe cât de departe poate merge, în realitate, promisiunea funcționalistă în ciuda climatului neorealist revanșat.

Tocmai de aceea, apariția celor două volume în limba română este mai mult decât recuperarea, necesară și tardivă, a unui autor cu origini românești. Este și o invitație la reluarea unei întrebări care traversează aproape întreaga sa operă: poate pacea să fie construită fără ca omenirea să aștepte mai întâi rezolvarea marilor sale dezacorduri politice?

Întrebarea capătă o greutate sporită și prin biografia autorului. David Mitrany (1888–1975) aparține unei generații de intelectuali pentru care războiul și pacea nu au reprezentat simple obiecte de studiu. Format intelectual în Marea Britanie și legat de London School of Economics, iar ulterior de Institute for AdvancedStudy de la Princeton, Mitrany a traversat intelectual și biografic cele două războaie mondiale, criza ordinii europene interbelice, experiența Ligii Națiunilor, apariția Organizației Națiunilor Unite și începuturile integrării europene. În 1933 s-a numărat printre primii membri ai School of EconomicsandPolitics de la Institute for AdvancedStudy. Experiența unei epoci în care proiectele de ordine internațională se succedau, iar instituțiile create pentru conservarea păcii își demonstrau fragilitatea, explică în bună măsură neîncrederea sa față de soluțiile constituționale grandioase, un fapt ce ar trebui să ne fie pildă și pentru

prezentul care se dovedește a fi cel puțin la același nivel de incertitudine și zbucium apăsător al plăcilor tectonice ce alcătuiesc astăzi ceea ce numim sistemul internațional.

Mitrany este dificil de încadrat într-o singură categorie clasică a curentelor de interpretare și analizare a relațiilor internaționale. Este liberal prin preocuparea pentru cooperare, internaționalism și limitarea conflictului, dar este mult prea suspicios față de formulele politice abstracte pentru a fi redus la imaginea unui idealist clasic, deci observăm nuanțe realiste. Nu propune un guvern mondial, nu construiește o constituție universală și nici nu crede că simpla proclamare a solidarității internaționale poate produce solidaritate. Funcționalismul său este, înainte de orice, o încercare de a începe construcția ordinii internaționale din direcția opusă: nu de sus în jos, pornind de la forma politică dorită, ci de jos în sus, pornind de la problemele care trebuie efectiv rezolvate, o manieră mai naturală și cu accent socio-constructiv.

În această privință, titlul *A Working Peace System*, publicat inițial în 1943, este aproape programatic. Cuvântul esențial nu este numai „peace”, ci și „working”. Mitrany nu caută pur și simplu o ordine a păcii, ci una care să funcționeze, spre deosebire de eșuatul experiment al Ligii Națiunilor care cedase până la finele perioadei interbelice și fusese incapabil să prevină expansionismul atât de lipsit de scrupule al Puterilor Axei și Uniunii Sovietice.

Această preocupare explică și distanța pe care o ia față de proiectele federaliste. Pentru Mitrany, problema nu consta în găsirea unei formule constituționale suficient de ingenioase pentru a redistribui suveranitatea între state și o autoritate superioară. O asemenea soluție risca să reproducă la un alt nivel tocmai rigiditățile teritoriale și politice care generaseră rivalități. Alternativa sa este funcția. Transporturile, comunicațiile, comerțul, energia, sănătatea sau alte domenii în care problemele depășesc frontierele pot produce instituții comune tocmai pentru că nevoia care trebuie satisfăcută este ea însăși comună. Forma instituțională ar trebui, așadar, să urmeze funcția, nu invers.Este una dintre ideile care explică longevitatea intelectuală a lui Mitrany. În loc să întrebe ce structură politică ideală ar trebui impusă sistemului internațional, el întreabă ce probleme concrete nu mai pot fi rezolvate satisfăcător de state acționând separat. O instituție internațională își dobândește astfel justificarea și, până la urmă, legitimitatea, nu printr-un act abstract de transfer al loialității, ci prin capacitatea ei de a îndeplini o sarcină în folosul semnatarilor.

Cursivitatea ideilor extrase din scrierile lui Mitranycapătă, prin inversarea publicațiilor, o evaluare mai aplicată a ceea ce urmărim, așa că vom începe cu al doilea volum (care cronologic, este prima culegere de texte ale lui Mitrany), **Un sistem de pace operativ** ce permite urmărirea acestei idei într-o formă concentrată. Ediția românească reproduce volumul alcătuit sub îngrijirea lui Mitrany în 1966, reunind șapte studii și având în centru textul publicat inițial în 1943 de Royal Institute of International Affairs.

Punctul de plecare este remarcabil dacă ținem seama de momentul apariției. Într-un an extrem de greu al celui De-Al Doilea Război Mondial, când viitorul Europei și al ordinii internaționale era încă incert, iar Germania Nazistă încă nu era înfrântă, Mitrany nu se concentrează exclusiv asupra modului în care trebuie câștigat războiul, ci asupra modului în care ar putea fi împiedicată repetarea lui, o lecție esențială pentru construcția păcii durabile în Europa și în lume.

Experiența interbelică plana inevitabil asupra acestei reflecții. Liga Națiunilor demonstrase că existența unei organizații internaționale nu era, prin ea însăși, suficientă pentru eliminarea conflictului. Pentru Mitrany, una dintre lecțiile eșecului consta tocmai în pericolul de a confunda organizarea formală cu integrarea efectivă. Statele puteau semna tratate, puteau construi instituții și puteau proclama principii fără ca interesele și activitățile lor cotidiene să devină suficient de legate unele de celelalte. Funcționalismul, totuși, încearcă să inverseze această logică. Cooperarea trebuie să apară acolo unde există o nevoie concretă; instituția trebuie să se dezvolte în jurul acelei cooperări; iar succesul unei funcții comune poate deschide drumul altora. Pacea nu mai este concepută numai ca absență a războiului sau ca produs al echilibrului de putere, ci ca rezultat al unei rețele tot mai dense de relații practice care fac separarea politică mai puțin relevantă și conflictul tot mai costisitor, un principiu idealist într-o măsură, dar pe de altă parte, și neașteptat de veridic și pragmatic.

În spatele acestei construcții se află o intuiție simplă și, tocmai de aceea, seducătoare: oamenii pot coopera înainte de a cădea de acord asupra tuturor lucrurilor importante. Nu este necesară uniformitatea ideologică pentru administrarea unei căi navigabile, combaterea unei epidemii, organizarea comunicațiilor sau stabilirea unor standarde tehnice. Cooperarea poate începe în domeniile în care interesul comun este identificabil, chiar dacă dezacordul politic persistă în altele. Mai mult, Mitrany speră că obișnuința cooperării și avantajele materiale produse de aceasta pot transforma treptat mediul politic în care statele acționează.

Chiar și așa, aici se află atât forța, cât și vulnerabilitatea proiectului său. Forța vine din refuzul de a condiționa cooperarea internațională de apariția prealabilă a unei comunități politice perfecte. Dacă statele ar trebui să aștepte până când marile divergențe de identitate, ideologie, religie, teritoriu sau prestigiu ar fi rezolvate, cooperarea ar putea fi amânată la nesfârșit. Mitrany mută accentul de la consensul asupra principiilor ultime la colaborarea asupra nevoilor imediate. Este o concepție incrementală asupra ordinii: pacea se construiește, într-un anumit sens, prin utilizare.Vulnerabilitatea apare însă atunci când cooperarea tehnică încetează să mai fie tehnică. Resursele energetice pot deveni instrumente de putere. Comerțul poate fi securitizat. Infrastructura poate dobândi valoare strategică. Tehnologia poate deveni obiectul rivalității geopolitice. Chiar și domenii aparent neutre pot fi absorbite de conflictul politic. Citite astăzi, scrierile lui Mitrany provoacă astfel o întrebare dificilă:

funcțiile depolitizează relațiile dintre state sau politica poate, în anumite condiții, să repolitizeze orice funcție?

Este o problemă care nu anulează funcționalismul, dar îi stabilește clar limitările strategice. O critică timpurie formulată la adresa A Working Peace System de Martin Wight[3] mergea chiar în această direcție: dezvoltarea funcțională a organizației internaționale nu poate elimina pur și simplu conflictele de interese, pentru că într-o anumită măsură cooperarea funcțională presupune deja că asemenea conflicte sunt controlabile. Problema este importantă. Mitrany explică foarte convingător cum poate fi extinsă cooperarea atunci când există un teren comun, dar mai puțin convingător cum trebuie procedat atunci când obiectul cooperării devine el însuși obiectul unei confruntări fundamentale între părți.

Primul volum, Teoria funcțională a politicii, permite o lectură mai largă și, în anumite privințe, mai personală a aceluiași proiect intelectual. Antologia originală a apărut postum, în 1975, și reconstruiește prin texte scrise în perioade diferite un itinerar intelectual de aproape o jumătate de secol. În ediția românească sunt puse în dialog reflecțiile teoretice asupra funcționalismului cu teme precum războiul, naționalismul, neutralitatea, autodeterminarea, cooperarea regională, drepturile omului și asistența tehnică internațională.

Citirea celor două volume împreună este, din acest motiv, mai fructuoasă decât abordarea lor separată. Un sistem de pace operativ îl surprinde pe Mitrany construindu-și și apărându-și soluția; Teoria funcțională a politicii permite cititorului să privească cu lentilele autorului aceeași construcție pe o durată intelectuală mai lungă și, prin textele autobiografice și retrospective, să observe felul în care autorul însuși își înțelege evoluția.Această dimensiune autobiografică este importantă. Teoria nu mai apare ca un mecanism intelectual desprins de biografia autorului, ci ca răspunsul repetat al aceluiași om la transformările dramatice ale secolului XX. Mitrany a cunoscut atât exaltarea națională a epocii statelor-națiune, cât și consecințele radicalizării naționalismului; atât speranțele puse în instituțiile internaționale după Primul Război Mondial, cât și prăbușirea ordinii interbelice; atât planurile pentru reconstrucția postbelică, cât și apariția comunităților europene și evoluțiile importante materializat până la mijlocul Rzboiului Rece.

Relația sa cu integrarea europeană este, de altfel, unul dintre cele mai interesante aspecte ale volumelor. Este tentant să-l transformăm retrospectiv pe Mitrany într-un profet al Uniunii Europene. Ar fi însă o naivă simplificare. Funcționalismul său nu era o teorie concepută exclusiv pentru integrarea Europei și nici nu presupunea în mod necesar apariția unei federații sau confederații europene. Dimpotrivă, Mitrany a rămas critic față de regionalism atunci când acesta risca să creeze noi delimitări politice în loc să le depășească. În celebrul său studiu din 1965, The Prospect of Integration: Federal

or Functional, distincția dintre logica federală și cea funcțională este formulată tocmai în contextul evoluției construcției europene.Această precizare este importantă și pentru istoria teoriei integrării. Funcționalismul lui Mitrany a influențat vocabularul în care integrarea a fost ulterior analizată, dar nu trebuie confundat cu neofuncționalismul. Ideea extinderii cooperării de la un sector la altul va primi ulterior formulări teoretice diferite, în special în literatura neofuncționalistă. Mitrany rămâne însă mai prudent față de finalitatea politică a integrării: pentru el, procesul nu trebuie subordonat de la început unui proiect constituțional prestabilit, ci trebuie să decurgă într-o manieră cât mai firească și în acord cu evoluția intereselor statelor semnatare.

În această privință, poate că una dintre cele mai actuale lecții ale celor două volume nu privește dispariția statului, ci pluralizarea autorității. Lumea contemporană este administrată printr-un amestec de state, organizații internaționale, organisme specializate, regimuri de reglementare, rețele profesionale și instituții regionale. Statul nu a dispărut, iar suveranitatea s-a dovedit mult mai rezistentă decât anticipau unele interpretări ale integrării. Dar nici imaginea unui sistem internațional alcătuit exclusiv din unități politice autonome, care interacționează numai diplomatic și militar, nu mai descrie suficient de bine realitatea. În acest spațiu intermediar, Mitrany rămâne surprinzător de actual.

Există însă și o a doua vulnerabilitate, legată de rolul expertului. Funcționalismul acordă o încredere considerabilă competenței tehnice și posibilității ca anumite probleme să fie scoase, măcar parțial, din confruntarea politică și încredințate celor care știu să le administreze. Secolul XXI face această premisă mai greu de acceptat fără rezerve. Expertiza însăși poate deveni contestată politic; instituțiile tehnice își stabilesc priorități, distribuie resurse și produc câștigători și perdanți. Linia dintre administrare și politică este rareori perfect clară.De aici rezultă o întrebare pe care Mitrany o lasă insuficient rezolvată, dar legitimă democratic și politic: cine îi controlează pe cei care îndeplinesc funcțiile? Eficiența unei instituții nu este și nu poate fi identică cu legitimitatea sa! O organizație poate rezolva foarte bine o problemă tehnică și, simultan, să ridice întrebări privind reprezentarea, responsabilitatea sau controlul ei democratic. Cu cât mai multe activități sunt transferate unor organisme specializate, cu atât problema legitimității acestora devine mai importantă și mai greu de gestionat.Aceasta nu este neapărat o respingere totalmente a lui Mitrany. Dimpotrivă, este unul dintre motivele pentru care merită recitit și amplu analizat. O teorie importantă nu este numai una care furnizează răspunsuri valabile indefinit, ci și una care formulează probleme suficient de bine încât generațiile ulterioare să fie obligate să revină asupra lor prin noi răspunsuri actualizate dinamicii vremurilor.

Mai există apoi problema raportului dintre interdependență și pace. Experiența contemporană ne face mai circumspecți față de presupunerea că intensificarea relațiilor economice produce automat convergență politică. Interdependența poate încuraja

cooperarea, dar poate crea și vulnerabilități. Relația poate fi utilizată coercitiv tocmai pentru că partenerii depind unul de celălalt. Din acest punct de vedere, lectura lui Mitrany după experiențele ultimelor decenii este inevitabil mai puțin optimistă decât lectura sa în perioada de maximă încredere în globalizare. Și totuși, alternativa nu este lipsită de dificultăți. Faptul că interdependența nu garantează pacea nu înseamnă că absența ei o garantează. Faptul că organizațiile internaționale nu elimină rivalitatea dintre state nu înseamnă că ele sunt irelevante. Iar faptul că funcționalismul nu poate explica sau rezolva singur problema războiului nu face inutilă întrebarea centrală a lui Mitrany: ce forme de cooperare pot fi construite chiar și într-o lume în care acordul politic deplin este imposibil?

Aici se află probabil cea mai puternică dimensiune a scrierilor sale. Mitrany nu cere omenirii să devină mai întâi altceva decât este pentru ca pacea să devină posibilă. Nu așteaptă cu naivitate sau idealism exagerat dispariția intereselor, a statelor sau a diferențelor. Încearcă să identifice acele activități în care necesitatea cooperării poate preceda solidaritatea. Este un proiect modest în metodă și foarte ambițios în consecințe.

Din perspectivă românească, publicarea celor două volume are și o semnificație aparte. Situația în care un autor de origine română, cu un loc recognoscibil în istoria teoriei relațiilor internaționale, rămâne multă vreme mai accesibil cititorului occidental decât celui român este greu de ignorat. Proiectul editorial coordonat de Marius Lazurca și Vladimir Lazurca încearcă tocmai să corecteze această absență, oferind în limba română o selecție mai largă din opera publicată și inedită a lui Mitrany. Traducerea realizată de Laura Cornelia Ciutina, Vladimir Lazurca și Marcela Țușcă nu introduce, prin urmare, doar două titluri într-un catalog editorial, ci contribuie la recuperarea unui capitol insuficient cunoscut al participării intelectuale românești la marile dezbateri internaționale ale secolului XX.

Ar fi însă nedrept față de Mitrany ca recuperarea lui să fie transformată într-un simplu exercițiu de revendicare națională. Importanța lui nu derivă din faptul că s-a născut în România, ci din întrebările pe care le-a formulat și din influența pe care abordarea funcțională a exercitat-o asupra studiului organizațiilor internaționale și integrării. Originea sa justifică interesul special al publicului român, însă opera justifică interesul în sine.

Cele două volume reușesc tocmai să redea această amplitudine. Citite împreună, ele arată că funcționalismul este mai mult decât formula simplificată sub care apare uneori în manualele de relații internaționale. Mitrany nu spune doar că statele trebuie să coopereze în domenii tehnice. În spatele acestei recomandări se află o concepție despre transformarea ordinii politice: autoritatea ar trebui legată de nevoile pe care le satisface, instituțiile ar trebui să crească din experiența cooperării, iar frontierele politice nu ar trebui să determine în mod automat limitele acțiunii colective.

Cititorul de astăzi, într-un sistem internațional marcat de războiul de agresiune al Federației Ruse împotriva Ucrainei, situația din Golf și Iran, crizele de securitate națională și începutul bipolarității sino-americane,poate rămâne sceptic față de optimismul implicit al unei asemenea viziuni precum cea sugerată și asumată de Mitrany. Istoria de după Mitrany nu a eliminat politica de putere și acest lucru nu se va realiza, probabil, niciodată. Statul nu s-a dizolvat într-o rețea de agenții funcționale. Naționalismul nu a dispărut, iar cooperarea economică nu a făcut războiul imposibil. În anumite privințe, evoluțiile contemporane par chiar să restabilească primatul problemelor de securitate asupra celor de administrare funcțională oferind spațiu legitim de reafirmare și justificare teoretică a Neorealismului.

Dar acestea ar fi motive mult prea simple pentru a-l declara depășit pe autor. Mitrany nu trebuie judecat după criteriul maximalist al realizării integrale a proiectului său. Mai fertil este să observăm câte dintre problemele sale au rămas ale noastre: cum administrăm fenomene care nu respectă frontierele politice? Cum construim instituții comune între state care nu împărtășesc aceleași interese și valori? Câtă autoritate poate fi transferată organismelor specializate fără a pierde legitimitatea politică? Poate cooperarea practică modifica în timp comportamentul politic? Și, mai ales, câtă politică poate fi scoasă dintr-o problemă înainte ca politica să revină?

În însăși această tensiune privind răspunsurile întrebărilor menționate stă actualitatea celor două cărți.Există, în finalul Teoriei funcționale a politicii, și un Mitrany diferit de cel al schemelor instituționale. Este un autor ajuns la capătul unei vieți petrecute încercând să găsească mecanisme prin care conflictul să poată fi domesticit și care nu pretinde că a găsit formula definitivă. În reflecția sa finală, după o viață dedicată problemei păcii, cercetătorul admite că nu posedă răspunsul ultim. Tocmai această ezitare târzie salvează, într-un fel, funcționalismul de propria sa tentă mult prea optimistă. În spatele arhitecturii instituționale rămâne conștiința faptului că nicio instituție nu poate elimina complet problema fundamentală a politicii: omul însuși și interesele sale, mai mult sau mai puțin nobile în raportul cu celălalt.

Poate că aici trebuie căutată și cea mai potrivită cheie de lectură a acestor două volume. **Un sistem de pace operativ** și **Teoria funcțională a politicii** nu ne oferă rețeta unei lumi fără conflicte. Nici experiența ultimelor opt decenii nu ne-ar permite să le citim astfel. Ele propun ceva mai modest și, poate tocmai de aceea, mai durabil: ideea că pacea nu este doar un tratat semnat după un război și nici o stare care apare atunci când marile puteri ajung temporar la un echilibru. Pacea trebuie organizată, practicată și făcută să funcționeze prin instrumentul voinței naționale a semnatarilor.În 1943, când Al Doilea Război Mondial era încă departe de final, aceasta era o afirmație îndrăzneață. Opt decenii mai târziu, într-o Europă care a descoperit din nou cât de repede pot reveni războiul, frontiera și forța în centrul politicii, întrebarea lui David Mitrany nu pare deloc închisă. Dimpotrivă: poate că tocmai atunci când un „sistem de pace operativ” pare cel

mai greu de imaginat merită să ne întoarcem la autorul care a încercat să-l gândească în mijlocul unui război mondial și, să încercăm măcar, să ne gândim la soluții ulterioare care vor avea același țel, pornind de la Mitrany, prin crearea unei ordini bazate pe pace, bună colaborare și respect între națiuni.

Note de subsol

1.

David Mitrany, *Teoria funcțională a politicii*, traducere din limba engleză și note de Laura Cornelia Ciutina, Vladimir Lazurca și Marcela Țușcă, prefață de Marius Lazurca, Cluj-Napoca, Presa UniversitarăClujeană, 2023. ↑

2.

David Mitrany, *Un sistem de pace operativ*, cu o introducere de Hans J. Morgenthau, traducere din limbaenglezăși note de Laura Cornelia Ciutina, Vladimir Lazurca și Marcela Țușcă, prefață de Marius Lazurca, Cluj-Napoca, Presa UniversitarăClujeană, 2023. ↑

3.

Martin Wight, „***A Working Peace System***”, International Affairs, vol. 23, nr. 3 (July 1947), p. 384, DOI: 10.2307/3017247. ↑